

Recenzje

DOI: 10.31648/sp.7248

Rafał Czachor

Krakowska Akademia im. A. Frycza Modrzewskiego

ORCID: 0000-0002-5929-9719

rczachor@afm.edu.pl

Artur Trubalski (red.), *Obowiązki człowieka i obywatela w Konstytucji RP z 1997 roku*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2020, ss. 182

W 2020 r. nakładem Wydawnictwa Sejmowego ukazała się praca zbiorowa pod redakcją Artura Trubalskiego pt. *Obowiązki człowieka i obywatela w Konstytucji RP z 1997 roku*. Pojawienie się na rynku wydawniczym tej publikacji należy odnotować z tym większym uznaniem, że do tej pory zagadnienie konstytucyjnych obowiązków jednostki w obrocie naukowym pojawiała się stosunkowo rzadko, głównie w szerszym kontekście pozycji prawnej osoby w RP¹ bądź w postaci badań prawnoporównawczych o charakterze przyczynkarskim². Podobna sytuacja ma miejsce w doktrynie zagranicznej, gdzie o ile mowa o obowiązkach konstytucyjnych, dotyczy to głównie obowiązków nakładanych na władze publiczne, a więc ich obowiązków względem jednostki. Recenzowana praca uzupełnia tym samym istotną lukę, która dotyczy nie tylko dyskursu naukowego, lecz także szeroko rozumianej edukacji prawniczej.

Koncepcja pracy jest klarowna i podyktowana katalogiem obowiązków zawartych w Konstytucji RP. Składa się na nią sześć rozdziałów, których autorami są ustrojodawcy z Uniwersytetu Rzeszowskiego. Zbiór rozpoczyna rozdział *Obowiązki obywatelskie w Rzeczypospolitej Polskiej* autorstwa Haliny Zięby-Załuckiej. O ile praca nie posiada klasycznego wstępu, tenże rozdział pełni funkcję wprowadzenia do przedmiotowej tematyki. Kolejne rozdziały

¹ M.in. K. Wojtyczek, *Konstytucyjne obowiązki jednostki*, [w:] P. Sarnecki (red.), *Prawo konstytucyjne RP*, Warszawa 2008; W. Zakrzewski, *Podstawowe wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela*, [w:] W. Skrzydło (red.), *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 2004; K. Działocha, A. Łukaszczuk, *Dylematy konstytucyjnej regulacji obowiązków jednostki w Konstytucji RP*, [w:] M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska (red.), *Aktualne wyzwania ochrony wolności i praw jednostki. Prace uczniów i współpracowników dedykowane prof. Bogusławowi Banaszakowi*, seria: e-Monografie Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, nr 50, Wrocław 2014.

² M.in. R. Czachor, *Obowiązki konstytucyjne w państwach postradzieckich*, „Prawo” 2019, nr 327, s. 219–229.

pracy zbiorowej w całości odnoszą się do poszczególnych artykułów Konstytucji (art. 82–86). Rozdział drugi, dotyczący wierności RP i troski o dobro wspólne, oraz czwarty, na temat obowiązku ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych, napisała Beata Stępień-Załucka, rozdział trzeci – o obowiązku przestrzegania prawa – Grzegorz Pastuszko, piąty, dotyczący obowiązku obrony Ojczyzny – Artur Trubalski, zaś ostatni, na temat dbałości o środowisko naturalne – Anna Hadała-Skóra.

Odchodząc od szczegółowego omawiania treści poszczególnych rozdziałów, należy podkreślić ich prawidłową strukturę oraz wysoką wartość merytoryczną. W każdym z nich autorzy odwołali się do kontekstu międzynarodowego, porównując zawarte w Konstytucji RP obowiązki do regulacji w innych państwach oraz praktyki krajowej, poprzez przywołanie właściwego orzecznictwa. Z publikacji jasno wynika, że katalog wolności, praw i obowiązków stanowi aksjologiczną podstawę pełnowartościowego funkcjonowania jednostki w państwie. Przyjętą przez ustrojodawców praktyką jest umieszczanie w ustawach zasadniczych jednego rozdziału poświęconego tym zagadnieniom, przy czym większa uwaga poświęcana jest stypulacjom w przedmiocie wolności i praw niż obowiązkom. W ten stan rzeczy wpisuje się również obowiązująca Konstytucja RP. Uzasadnieniem dla ograniczonego katalogu obowiązków jest przekonanie, że prawo *par excellence* reguluje postępowanie jednostek, zawierając nakazy i zakazy, toteż zbędne jest rozbudowywanie obowiązków w akcie najwyższej rangi. Autorzy trafnie podnoszą, że niektóre obowiązki, w szczególności zawarte w art. 82 i 86, mają bardzo ogólny charakter, którego konkretyzacja dokonuje się na mocy przepisów rozproszonych w aktach niższego rzędu. Z tego też powodu za cenne należy uznać szerokie odwoływanie się autorów do orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego, m.in. w przedmiocie definicji „dobra wspólnego”. Oczywistym jest fakt, że obowiązki konstytucyjne są konkretyzowane w drodze ustaw, toteż ograniczanie uwagi badawczej do enumeratywnego katalogu art. 82–86 Konstytucji może być złudne. Potwierdza to choćby fakt umieszczenia obowiązku pobierania edukacji do 18 roku życia w art. 70 Konstytucji – ten wątek jednak nie został przez autorów temu podjęty. Z uznaniem jednak należy odnotować, że wyraźnie wskazali oni na rolę poszczególnych obowiązków dla sprawnego funkcjonowania nie tylko państwa jako instytucji publicznych, lecz społeczeństwa jako zbiorowości ludzi. Obywatel nie może się samowolnie zwolnić z przestrzegania poszczególnych obowiązków, nawet jeśli w jego przekonaniu są one sprzeczne z przepisami konstytucyjnymi.

Jak każda wartościowa i aktualna praca, także recenzowana książka skłania do formułowania kolejnych pytań badawczych. Nawiązując do uwagi H. Zięby-Załuckiej, że we współczesnych demokracjach nacisk kładzie się na konstytucyjne regulacje wolności i praw jednostki, co odbywa się niejako kosztem regulacji obowiązków, zasadne wydaje się odnotowanie tych wątków, któ-

re nie były przedmiotem uwagi w pracy, a mianowicie o doktrynalne uzasadnienie tej prawidłowości i jej ewolucja na przestrzeni dziejów.

Racjonalne wydaje się stanowisko, że od zarania dziejów to obowiązki determinowały pozycję prawną jednostki, będąc istotą stosunku prawnego suwerena i jego poddanych. Sytuacja ta była powodem refleksji filozofii politycznej i formułowania postulatu przynajmniej częściowego równoważenia obowiązków wolnościami i prawami jednostki. Wątek ten obecny był już w myśli Platonskiej i Arystotelejskiej, dla której *politeia* była wspólnotą obywateli w ramach ustroju definiowanego prawami i obowiązkami, oraz w praktyce antycznych *poleis*. Korzystanie w nich z praw politycznych wiązało się z wykonywaniem obowiązków wobec wspólnoty, w tym finansowych, organizacyjnych i wojskowych. Zatem już ówczesne rozumienie obywatelstwa zawierało określone obowiązki i prawa. Bez potwierdzenia wzajemnych praw i obowiązków jednostek całkowicie sens traciłaby koncepcja umowy społecznej, która na różny sposób rozwijana była przez Johna Locka, Jeana Jacques'a Rousseau czy Johna Rawlsa.

Za pierwszą nowoczesną konstytucję, która zawierała rozbudowany katalog obowiązków, należy uznać konstytucję Republiki Weimarskiej. Przyczyn tego stanu rzeczy upatruje się w konieczności budowy nowego, powojennego państwa, które zrywało z dziedzictwem monarchicznym, oraz konsolidacji obywateli wokół instytucji władzy. W kolejnych dekadach rozbudowany katalog obowiązków zawierały konstytucje państw totalitarnych, w tym Związku Radzieckiego. Rozwiązania radzieckie znalazły odbicie również w innych ustawach zasadniczych państw socjalistycznych. Ucieleśniały one pogląd o prymacie interesu państwowego nad indywidualnym oraz służebną rolę jednostki wobec społeczeństwa.

Niewątpliwie współczesna demokracja liberalna stała się podatnym gruntem dla rozwoju koncepcji jednostki realizującej się głównie poprzez konsumpcję dóbr materialnych („konsumuję więc jestem” jako współczesny zamiennik *cogito ergo sum*). W efekcie tego zjawiska, względnie nowe konstytucje, ograniczają katalog obowiązków, koncentrując się na regulacji katalogu wolności oraz praw jednostki. Czy jednak globalne problemy społeczno-gospodarcze, w tym pandemia, kryzysy finansowe nie powinny pobudzić do doktrynalnej dyskusji, a następnie redefinicji pozycji prawnej jednostek w zakresie nakładanych na nie obowiązków publicznych?

Kolejne pytanie, które prowokuje lektura recenzowanej pracy, dotyczy międzynarodowego kontekstu obowiązków unormowanych w obowiązującej Konstytucji RP. Przegląd ustaw zasadniczych państw europejskich oraz wybranych pozaeuropejskich prowadzi do potwierdzenia zawartej w rozdziale pierwszym wzmianki o dwóch możliwych podejściach ustrojodawców do tej kwestii. Pierwsza to pominięcie obowiązków jednostek, co czyni np. konstytucja Stanów Zjednoczonych. Wynikało to z faktu, że akt ten regulował głównie

sposób organizacji kształtującej się federacji, kierując uwagę na ochronę prawną jednostek przed władzą publiczną. Drugie, dużo bardziej rozpowszechnione, podejście to umieszczenie w konstytucji określonego katalogu obowiązków jednostek. Co do zasady najbardziej rozpowszechnione są następujące obowiązki: przestrzegania prawa, uiszczania danin publicznych, obrony Ojczyzny, troski o środowisko naturalne i dziedzictwo kulturowe. Tym samym rozwiązania polskie w pełni wpisują się we współczesną praktykę konstytucjonalizmu.

Na marginesie, jako ciekawostkę, można przytoczyć inne, stosunkowo oryginalne, obowiązki unormowane konstytucjami pozaeuropejskimi. Przykładowo w konstytucjach Chińskiej Republiki Ludowej oraz Sri Lanki zawarto obowiązek pracy, w konstytucjach Mozambiku i Timoru Wschodniego – obowiązek dbania o własne zdrowie, a ustawie zasadniczej Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej – „zachowania rewolucyjnej czujności”.

Na koniec, wracając do recenzowanej publikacji, oprócz odnotowania jej merytorycznej poprawności, podnieść należy, że ukazała się we właściwym czasie. Narastające problemy w funkcjonowaniu państw, przypadki kontestowania legalności działania władz, podważanie nałożonych na jednostki obowiązków poprzez przywoływanie pojęcia konstytucyjności i praworządności rodzi konieczność rzetelnej edukacji prawniczej odnośnie wolności, praw i obowiązków jednostki. Obserwujemy dość niepokojące zjawisko nadawania sobie przez niektórych prawa do swoistej „indywidualnej kontroli konstytucyjności prawa” m.in. w kwestii wprowadzonych obostrzeń związanych z pandemią koronawirusa. Lektura, notabene napisanej przystępnym językiem przedmiotowej pracy zbiorowej, pozwoli zrozumieć szerszym kręgom społecznym istotę pełnowartościowej partycypacji w demokratycznym społeczeństwie, która nie polega jedynie na egzekwowaniu posiadanych wolności i praw. Pozostaje jedynie wyrazić życzenie, że publikacja ta spotka się z zainteresowaniem i życzliwym odbiorem czytelników.

Wykaz literatury

- Czachor R., *Obowiązki konstytucyjne w państwach postradzieckich*, „Prawo” 2019, nr 327.
- Działocha K., Łukaszczyk A., *Dylematy konstytucyjnej regulacji obowiązków jednostki w Konstytucji RP*, [w:] M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska (red.), *Aktualne wyzwania ochrony wolności i praw jednostki. Prace uczniów i współpracowników dedykowane prof. Bogusławowi Banaszakowi*, seria: e-Monografie Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, nr 50, Wrocław 2014.
- Wojtyczek K., *Konstytucyjne obowiązki jednostki*, [w:] P. Sarnecki (red.), *Prawo konstytucyjne RP*, C.H. Beck, Warszawa 2008.
- Zakrzewski W., *Podstawowe wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela*, [w:] W. Skrzydło (red.), *Polskie prawo konstytucyjne*, Verba, Lublin 2004.

Summary

Duties of a person and a citizen in the Constitution of the Republic of Poland of 1997 edited by Artur Trubalski, Sejm Press, Warsaw 2020, pp. 182 [book review]

Keywords: constitutional law, constitutional duties of the person, book review.

The following text discusses the book *Duties of a person and a citizen in the Constitution of the Republic of Poland of 1997* edited by Artur Trubalski. Since in recent years academic scholars have focused on constitutional rights and freedoms, it is worth noticing this awaited and actual study. The book consists of six chapters that cover all duties included in the Constitution of Poland. Taking the opportunity, the following review undertakes some issues that have not been considered by the authors of this book, i.e., a doctrinal justification of constitutional duties and the scope of the duties in contemporary European constitutions.

